

O TOLERANTNOSTI VO SVETLE ROZPRAVY O CNOSTIACH

JOZEF SIVÁK, Filozofický ústav SAV, Bratislava

SIVÁK, J.: On Tolerance in the Light of *A Treatise on Virtues*
FILOZOFIA 65, 2010, No 4, p. 336

The paper deals with one of the basic concepts of the classical ethical conception of French moral philosopher Vladimir Jankélévitch (1903 – 1985). Although tolerance is one of the so called “little virtues”, it is not less important; it has its own philosophy based on two presuppositions: 1) we have to abandon the knowledge of the thing in itself; 2) we have to conceive of every person as a purpose in itself, “an imperium within an imperium”. The symbiosis of body and mind, this “living paradox”, can serve as a model of how to resolve an irresolvable problem of tolerance. In the same way the “paradox” of a community of people sharing common faith and forced by it to act together could be brought to existence (given their self-understanding and the understanding of the shared). And if convivial moments and moments of enthusiasms are affiliated, maybe one day they will start to love one another.

Keywords: Moral philosophy – Virtues – Tolerance – 20th century French philosophy

1. Úvod. Tolerancia, tolerantnosť patria dnes medzi najviac skloňované slová. Sú však zakaždým aj dostatočne pochopené a presne vymedzené? Možno o tom pochybovať. K moralistom, ktorí pojmu tolerantnosti venovali veľkú pozornosť a hodne miesta, nesporne patrí Vladimir Jankélévitch (1903 – 1985), francúzsky filozof ruského pôvodu. Práve si pripomíname dvadsiate piate výročie úmrtia tohto filozofa, ťažisko diela ktorého bolo práve v etike. Svedčí o tom jeho monumentálna viacvzäzková práca, ktorá prvýkrát vyšla pred 61 rokmi [1].¹ Do tretice ešte jedno výročie: Práve pred dvadsiatimi rokmi bol Jankélévitch vlastne na Slovensku uvedený.² Avšak tento aspekt Jankélévitchovej koncepcie etiky slovenský čitateľ ešte stále nepozná.³

Možno tolerantnosť (*tolérance*),⁴ ktorá sa po stáročia spájala najmä s postojmi k minoritám (náboženským, národnostným atď.), zúžiť len na spôsob spoluzitia spoločností

¹ My však budeme vychádzať z nového, rozšíreného a zrevidovaného vydania [2], uverejneného rok po smrti autora. Tolerantnosti sú venované strany 86 – 104 v 2. časti 1. zväzku nazvaného *Cnosti a láska*.

² Stalo sa tak pričinením pisateľa týchto riadkov ([3]; [4]) a prekladateľky prvej knižnej publikácie od Jankélévitcha do slovenčiny [5]. Zároveň treba konštatovať, že po týchto počinoch mal nasledovať preklad niektorých z jeho základných prác, napr. [6].

³ Sú tu, pravda, práce D. Smrekovej a Z. Palovičovej ([7]; [8]; [9]), ktoré sa však v rámci prvého priblíženia Jankélévitchovej etiky u nás nemohli venovať podrobnejšie jednotlivým cnostiam.

⁴ Aj keď sú tolerantnosť, tolerancia, tolerovanie synonymá v širšom zmysle, v striktnom zmysle treba uprednostňovať tvar tolerantnosť, a to ani nie pre jeho slovenskú koncovku, ale preto, lebo táto koncovka vyjadruje podstatu, podstatnú vlastnosť.

či štátov? Čo je základom tejto „cnosti“?

2. Problém tolerantnosti a jej miesto medzi ostatnými cnosťami. V Jankélévitchovom „etickom kozme“ sa tolerantnosť nachádza v strede medzi spravodlivosťou a láskou spolu s „pomernosťou“ (*équité*⁵) a rešpektom. Kým rešpekt sa obracia na druhého, tolerantnosti takáto zameranosť chýba. Konkrétnejšie, tolerantnosť je možná aj bez rešpektu, zatiaľ čo rešpekt tolerantnosť predpokladá. Je teda tolerantnosť len akosi „malou cnosťou“? Naznačuje totiž niečo negatívne, vonkajšie. Nehovorí, čo treba robiť. Tolerovať znamená predovšetkým znášať, napr. manžela. Tolerantné v tomto zmysle je aj poslucháčstvo, ktoré vydrží rečníka vypočuť až do konca. Tolerovať znamená toľko ako neublížiť, neotráviť niekoho, jedným slovom nepoužiť „násilie“. Režim tolerancie je režimom ľahostajnosti, ba ignorancie. Tolerujeme, keď nemilujeme. Aj láska robí tolerantnosť zbytočnou. Do akého sveta sa teda hodí tolerantnosť? Predsa do sveta, ktorý je nejednotný, do sveta ľudí, ktorí sa ignorujú. Len sa nikoho a ničoho nedotknúť!

Tolerujúci, tolerantný človek ponecháva toho, koho toleruje, znáša, na neho samého a niekedy aj jeho osudu. V rámci tolerancie sa nepoučuje, ale ani neindoktrinuje, nevydávajú sa nijaké „poučenia z krízového vývoja“. Etika nespočíva v „klamlivej priehľadnosti prikázaní, ale v úsilí o existenciu“ (P. Ricœur). Druhý je ponechávaný v jeho bytí bez snahy pomôcť mu, „zlepšiť“ ho. Nech sa mýli! Od tolerancie k pohrdaniu je tak len krôčik. V tolerancii na rozdiel od mravnosti či mravného zákona, ktorý je v nás, ako hovorí Kant, nie jej nič vnútorného. Pohnútkou k tolerancii môže, ale nemusí byť morálna. Nechcem s druhým diskutovať ani s ním bojovať. Nežijeme dnes práve v takejto dobe ľahostajnosti? Dozreje, vyrieši sa všetko akosi samo?

Tolerancia sa vzťahuje aj na nedávny rozdelený svet, v ktorom vládla „mierová existencia“. Jeden národ toleruje druhý bez sympatie. Stačí počkať a pravda, systém toho-ktorého zvíťazia, prevážia. V tomto zmysle je tolerancia taktikou času.

Tolerantnosť ako cnosť je hypotetická, nie je imperatívna kategoricky: Jej hodnota závisí od tolerovaných vecí, a to na rozdiel od lásky, kde milovaný objekt nehrá takú rozhodujúcu úlohu: Milovať možno aj nepriateľa. V tomto zmysle nie je tolerancia hodnotou vždy. Čo teda tolerovať? Vraha detí, názor či filozofiu druhého, lož druhého? Dôležitú úlohu tu hrajú okolnosti: Nielen čo, ale aj za akých okolností a pokiaľ tolerovať?

Tolerancia je ďalej nielen filozofický, ale aj deontologický problém. Nemožno hovoriť o tolerancii či intolerancii vo vzťahu k (vedeckej) pravde. „Vedecký fanatizmus“, založený na „dogmatizme pravdy“, je v tomto zmysle intolerantný. (Nenávisť k omylu však nevylučuje lásku k mýliacemu sa.) Vedecký „verizmus“⁶ je podľa Jankélévitcha ešte intolerantnejší ako „fideizmus“, založený na dogmatizme viery a odsudzovaný aj samotnou

---

⁵ Pofrancúzštený tvar lat. *aequitas*, znamenajúci doslovne rovnosť, čo vyjadruje aj francúzsky preklad *égalité* v zmysle občianskej a politickej rovnosti. K tomuto základnému významu sa používaním pridružili ďalšie významy: slušnosť, bezúhonnosť, nestrannosť. Významovo najbližším však zostáva termín spravodlivosť.

⁶ Z latinského *veritas*, pravda. Verizmom sa nazýval najmä umelecký smer, ktorý vznikol v Taliansku koncom 19. storočia a napokon prerástol do naturalizmu.

cirkvou. Lenže politika založená na vedách (ekonomických, biologických atď.), ako sme videli v totalitných režimoch, neznesie žiadne disidentstvo.

Pritom v samotnej vede omyl nemá čo byť predmetom tolerancie: Vo vede sa omyl odsudzuje sám na základe protirečenia. Tolerancia je totiž postoj, spôsob správania sa k druhým. V rovine tolerancie ide skôr o pravdu vo svete, pravdu aplikovanú, relativizovanú v ľudských situáciách. V tomto zmysle pravdivosť vo vedách, ktorá je mimo nás, neslobodno zamieňať s pravdivosťou v morálke, ktorá je v nás.

3. Apórie a „kazuistika“ tolerantnosti. Tento dvojznačný, problematický, aporetický ráz tolerancie môže mať mnoho podôb. Najskôr sú to otázky typu: Ako tolerovať lož, klamstvo, keď sme ich spoznali ako také? Nechať hlúpeho v omyle? Je v takom prípade tolerantný postoj na mieste? Nie sme tu svedkami „kolízie“ hodnôt? Konkrétne, je tu konflikt medzi dôstojnosťou a slobodou osoby, ktoré sú hodné rešpektu, a pravdou, ktorá je tiež hodná rešpektu. Riešením by bolo nechať povedať aj nepravdu. Lebo absolútna pravda nie je pravda implikovaná v dejinách, šírená inkarnovanou bytosťou. Úplne zmieriť oboje je prakticky nemožné.

Ako možno ďalej na jednej strane odsúdiť náboženstvo ako „ópium ľudu“, určené na učičkanie proletariátu, a na druhej strane hlásať slobodu vierovyznania? Podobná nezrovnalosť jestvuje medzi náboženským presvedčením ako súkromnou vecou a masovou návštevou kostolov. Podobne aj doktrinálny, „vedecký“ ateizmus, „založený na ‚eschatologických‘ a radikálnych princípoch“, ⁷ musel tolerovať náboženstvá. Ľudský údol je už taký: Človek je schopný absolutizácie teórie, ale zároveň je slobodný a v rámci slobody aj poverčivý. Aj poverčivosť je fakt.

Negatívny, vonkajší a hypotetický ráz tolerancie, ak prekročí istú mieru, môže viesť k neriešiteľným dilemám svedomia (*cas de conscience*), ⁸ ba k jej sebadeštrukcii. Napríklad: Možno „tolerovať netolerantnosť...“? V prípade lásky to neplatí: Láska ostáva, aj keď milujeme zlého človeka. Čo však v prípade zločinov proti ľudskosti, ohrozovateľov či „vrahov slobody“? ⁹ Odpustiť v takomto prípade, či neodpustiť? Nešla by tolerancia tolerujúca napr. násilných bláznov proti princípu seba samej?

Nepriatelia slobody sú pritom paradoxne aj najväčšími zástancami slobody, vyzývajú stúpcov liberalizmu a libertinizmu, aby verne dodržiavali to, čo hlásajú: „Dajte nám slobodu čo len na päť minút, a uvidíte!“ Inými slovami, ten, kto sníva o obmedzení slobody, sa často tejto najviac dožaduje. To treba odmietiť v mene záchrany slobody vôbec. Demaskovať, odhaľovať libertínsku či anarchickú ideológiu a neúprimnosť by malo byť úlohou etiky tolerancie.

---

⁷ Adjektívum *eschatologický* i úvodzovky sú na mieste: Aj marxistický ateizmus vyznával istú eschatológiu, keď učil o smerovaní a konci dejín. Táto (dialektická) prítomnosť nábožného v ateizme má korene v logike: Ateizmus nie je popieranie Boha, ktorého existenciu predpokladá, ale teizmu, t. j. istej idey Boha.

⁸ Právnym riešením niektorých takýchto dilem sú zákony o výhradách vo svedomí (správne: o výhradách svedomia). No kým laické, ateistické Francúzsko takýto zákon má, kresťanské Slovensko sa stále zdráha ho prijať.

⁹ Doslovný preklad slova *liberticide*, jedným slovom „slobodovrah“.

Tak ako v medicíne ani v morálke nevystačíme s teóriou a treba sa zaoberať aj konkrétnymi prípadmi, ktoré prináša disparátnosť ľudských vzťahov. Cez konkrétne prípady sa morálka stáva situovanou morálkou. Aj tolerancia či klamstvo majú svojej kazuistiky. Pritom intolerancia voči klamárovi predstavuje akési menšie zlo, ktoré zas nerešpektuje osobu. Niekedy je však klamať dovolené a klamstvo z lásky môže prevýšiť pokrytectvo pravdivosti. Ak však tolerancia spočíva vo vyčkávaní, tak zatvrdilých klamárov možno niet a samotná pravda vyjde skôr či neskôr najavo. Aj po zadost'uchinení spravodlivosti vždy ostáva isté „rezíduum“ nespravodlivosti. Tak, ako sa hovorí o „biede“ filozofie, možno hovoriť aj o „biede“ tolerancie: Neradíme, neodporúčame robiť to či ono, a predsa to musíme znášať, stávajúc sa zároveň spolupáchateľmi.

Tolerantnosť je teda niečo viac než len malá, nevyspelá cnosť. Predpokladajme, že jestvuje absolútna pravda a že niekto ju vlastní alebo sa domnieva, že ju vlastní. V takom prípade by sa dalo ospravedlniť, že nebude tolerovať omyl. Intolerancia by potom bola dôsledkom istoty presadzovanej za každú cenu. Ale aj za cenu inkvizíčných súdov s ich hranicami na upaľovanie?¹⁰ V takom prípade by ani nebolo čo či koho tolerovať. Už Sokrates bol tolerantný márne. Tolerantní intelektuáli, ktorí prišli po ňom, mohli uspieť len za predpokladu, že sa časom nájdu ľudia dobrej vôle, ktorí pochopia to, čo je evidentné.¹¹

Toleranciu teda nemožno absolutizovať tak ako matematickú istotu. Je vždy len približná, aproximatívna. Dokonca aj Descartes, filozof jasných a rozlíšených ideí, v oblasti morálky pripúšťa pravdepodobnosť a konformizmus. V základe (aproximatívnej) tolerancie leží konečnosť sveta s jeho neporiadkom, nesúhlasným priebehom, prerušovaným charakterom existencie, jedným slovom, disharmóniou. Je to akýsi „konštitučný antagonizmus“, ktorý nedovoľuje riadiť sa všetkými hodnotami a ktorý nás napokon núti brať toleranciu vážne. Už nebude možné toleranciu zamieňať s povrchnou zhovievavosťou. V tomto zmysle sa tolerancia odlišuje aj od rôznych druhov skepticizmu, ako sú relativizmus, diletantizmus, estetizmus či negatívna neutrálnosť.¹²

Za pluralizmom názorov sa skrýva „metafyzické zlo“, konečný základ tolerancie, iracionálny základ bytia bytostí, ako o tom svedčia „nepreniknuteľná absurdnosť smrti“, nemožnosť byť dokonale šťastným, zvrátiť tok času atď. Nikto nemôže mať, vlastniť celú pravdu, monopol pravdy, ale len svoju parciálnu pravdu, ktorú zdieľa s druhými. Treba

¹⁰ Na inkvizíciu bude reagovať osvietenstvo, ale ani ono nebude o nič tolerantnejšie: Hranice nahradia popravné lešenia.

¹¹ Faktor času však nestačí. Už Jean-Jacques predvídavo varoval, že jeho myšlienky nie sú aplikovateľné priamo, ale budú si vyžadovať právne sprostredkovanie. Nič naplat, nebude vypočítaný ani počas revolúcie, ktorú neprežije, ani o 200 rokov neskôr, keď ulice nemeckých miest budú zdobiť nápisy typu „Jednotlivec nie je nič, spoločnosť je všetko“.

¹² Možná nárazka na Husserlovu epoché, z ktorej sa vyvinie povestná fenomenologická redukcia, ktorú však neslobodno chápať negatívne, skepticky ako „redukciu čoho“, ale pozitívne, ako „redukciu (doslova: prevedenie) na“ (vedomie, svet atď. vcelku). Pripomeňme, že po vojne Jankélévitch zanevrel, a to vedome, čo dával aj najavo až do konca života, na nemeckú filozofiu, na kolaborujúceho Heideggera, ako aj na prenasledovaného Husserla. Natoľko, že sa medzi francúzskymi filozofmi dostal do určitej izolácie a stal sa, možno povedať, obeťou intolerancie. Vplyv fenomenológie na francúzske povojnové myslenie však bol taký silný, že naň reaguje občasnými a viac alebo menej explicitnými nárazkami vo svojich spisoch.

síce vychádzať z pravdy osebe, avšak vo vzťahu k nám je pravdou PROS EMAS, „pre nás“. Vo veciach morálky absolútnej istoty niet.

Každá monáda má svoju pravdu, ignorujúc ostatné. „Koľko monád, toľko absolútií.“ Možno hovoriť o „absolútne v plurále“. Lenže z metafyzického hľadiska je absolútne len jedno, *aseitas*, ktorá si vystačí sama. Ako pochopiť tento nepochopiteľný, ba nemysliteľný paradox „plurálneho absolútna“? A predsa je tento paradox metafyzickým základom tolerantnosti. Práve vďaka nemu sa hodnota, a teda aj pravda rozdeľujú medzi jednotlivcov či skupiny. Ak sa nám podarí vnútiť svoju pravdu, tak je to za cenu nepoznania pravdy druhého, pričom o tomto nepoznaní máme isté tušenie. Má v takom prípade vôbec niekto pravdu?

Na druhej strane je rovnako nemožné zhromaždiť všetky hodnoty do jedného jediného učenia, akejsi univerzálnej axiológie, ako si zbožne želali stoici či romantici. Rovnako nie je možné stelesniť všetky hodnoty; nanajvýš možno stelesniť jednu, nie však ostatné. Platí to aj o tzv. veľkých ľuďoch, ktorí neboli a nie sú bez slabostí. Etický kozmos je kozmos rozdelený. Vo svete je napokon každý sám, originálny a jedinečný v celej večnosti, čo smrť len potvrdí.¹³

4. Filozofia tolerancie. Po nastolení problému a vymedzení pojmu tolerancie možno načrtnúť „filozofiu tolerancie“. Tá by mala vychádzať z dvoch predpokladov: 1. mala by sa vzdať poznania veci osebe; 2. mala by nazerať na každú osobu ako na účel osebe a ako na „impérium v impériu“.¹⁴ Kládne sa tak otázka „symbiózy“ či ekumenizmu týchto absolútií.

Ponúkajú sa rôzne riešenia či mediácie: či už na poli náboženstva, alebo na poli ideológie a politiky. Svetové náboženstvá a ideológie však nesú so sebou hrozbu totalitarizmu, keďže celý priestor myslenia a ducha chcú len pre seba. Ako keby malo každé eschatologické učenie v sebe zakódovaný akýsi prirodzený imperiálny sklon. Všetci potom môžu byť obviňovaní z disidentstva: židia, kresťania i pravoslávni. (Všeobecní) katolíci vylučujú protestantov, ktorí tiež vychádzajú z evanjelií, ktoré však podľa protestantov katolíci zradili.¹⁵ Aj u pravoslávnych: Ak je niekto mimo ich cirkvi, tak len dočasne. Za schizmu sú zodpovední katolíci, ktorí sa uzurpatívne zoskupili okolo rímskeho biskupa.

Idyla nevládne ani vo vzťahu medzi kresťanmi a židmi, disidentmi podľa omnoho početnejších kresťanov. Pýcha a zaslepenosť židom nedovolili uznať Spasiteľa. Židia zas obviňujú kresťanov zo sektárstva, lebo sa odklonili od tradície tým, že uzavreli novú zmluvu a narušili monoteizmus. Jedine nejaká „transcendentná inštancia“ by mohla rozsúdiť tieto výlučné a proti sebe stojace dogmatické postoje a napokon zavíšiť aj globali-

---

¹³ Jankélévitch neuznáva reinkarnáciu ani vzkriesenie, lebo jedno i druhé umožňuje brať život na ľahkú váhu.

¹⁴ Takto definoval už Leibniz svoju monádu. Neskôr P. Ricœur bude charakterizovať občana ako „panovníka v miniatúre“. Je dnešný občan, atóm v atomizovanom spoločenstve, takýmto občanom?

¹⁵ Snahy o zblíženie vždy boli. Jankélévitch ešte nemohol zachytiť dohodu, ktorú medzitým uzavreli katolíci a protestanti v medzinárodnom meradle.

záciu. Takouto inštanciou by mohol byť jedine Boh, ktorý sám však nezasahuje a ani nehovorí, na čej strane je. A kým to nepovie, treba sa nejako na tomto svete uskromniť, vzájomne sa tolerujúc. Treba uznať, že aj ten druhý, hoci by bol mojím nepriateľom, vlastní parcelku pravdy, ktorá je pritom nepreniknuteľná. Všetky názory, presvedčenia, tvrdenia a viery si zaslúžia rešpekt pod podmienkou, že sú úprimné.

To, čo spája v mene tolerancie, je dôležitejšie než to, čo rozdeľuje. Platí to aj o náboženskom pluralizme. Vedomie, že aj druhý má pravdu – ako stvorená bytosť som obmedzený – mi diktuje skromnosť a potrebu zmeny egocentrickej optiky. Okrem pravdy druhého ešte ostáva uznať práva druhého. Ako chápať v tomto zmysle to biblické „ako seba samého“? Nuž, na základe vzájomnosti prvej a druhej osoby, vzťahu, ktorý je bilaterálny a recipročný; a zaobchádzania s druhým tak, ako si ja želim, aby sa zaobchádzalo so mnou. Z druhej osoby sa musí stať takrečeno prvá osoba, čo si vyžaduje určité úsilie a zmysel pre spravodlivosť. Je tu ešte jeden predpoklad a tým je pochopenie druhého, bez čoho nie je možné jeho práva uznať ani ho milovať. Vyšli sme z tolerancie *de facto*. Teraz patrí k fenoménu tolerancie aj pochopenie, t. j. sympatia a láska. Tolerancia je tak prechodný, neudržateľný stav v očakávaní budúceho zmiernu a lásky. Toto očakávanie sa však môže, ale nemusí naplniť.¹⁶ Nie každá tolerancia je dobrá a nie je vždy ani na mieste. Nemožno, povedali sme, tolerovať omyl, zlé vlastnosti, ale treba uznať druhého ako osobu nadanú vôľou a slobodou.

Za toleranciou stojí filozofický pluralizmus zahŕňajúci pocit iracionálneho protirečenia, ktoré predstavuje „plurálne absolútno“. To však neznamená nejaký simultánny protiklad, ale striedanie právd z hľadiska dňa a noci, tela a duše. Symbiotický vzťah tela a duše, tento „živý paradox“, je vôbec prototypom realizácie nemožného, neriešiteľného problému tolerancie. V tomto mystériu zvanom človek, v tomto „psychosomatickom obojživelníkovi“ sa uskutočňuje nevysvetliteľné, a pritom živé spojenie večnej myšlienky a smrteľného tela. Toto spojenie je udržiavané účinkom stávania – tak, ako chôdza a bicyklovanie sú ustavičným prekonávaním pádu pohybom. V tejto symbióze je pravda viac než tolerancia: Skrz inkarnáciu je pred nami „mysliaca bytosť“, jednota, ktorá nie je založená na paralelizme. A až táto bytosť vchádza do vzťahov tolerancie a intolerancie.

Podobné faktické riešenie protirečenia je možné aj v sociálnom priestore pod podmienkou, že monády, hoci „bez okien“, sa budú tolerovať. Tolerancia je adaptácia človeka na svet, ktorý je disharmonický; koniec koncov, práve tolerancia umožňuje, čo nie je málo, „pacifikovať tragédiu plurálneho absolútna“.

V neposlednom rade je tolerancia predpokladom konštitúcie *My*, tohto plurálu v prvej osobe. Taký je „paradox spoločenstva“,¹⁷ ľudí, ktorých spája nejaká spoločná viera a núti ich konať spoločne. Vytvárajú jednu jedinú osobu, hoci zloženú z viacerých, ktorá si môže povedať *my*. Ak však budú chápať seba i to, čo ich spája, sympatizovať medzi

---

¹⁶ Možno to ilustrovať na povojnovom usporiadaní pomerov v Európe i vo svete. Mierová koexistencia nevyústila do očakávaného uznania všetkých národov a štátov, lebo sa nemožno vyhnúť dojmu, že aj studená vojna má svojich víťazov a porazených.

¹⁷ Opakujeme, spoločenstva, a nie spoločnosti, založenej na vzťahoch a záujmoch, ktoré sú transparentné.

sebou a keď sa pridružia slávnostné chvíle a nadšenie, nemožno vylúčiť, že jedného dňa sa budú aj milovať.

5. Záver. Tolerancia sa nevyhlasuje, neprogramuje. Ide o hodnotu, ktorá si vyžaduje dlhší interval a trpezlivé postoje. Vedel to už Mirabeau, keď v začiatkoch Francúzskej revolúcie v Konvente povedal tieto slová, ktorými si dovoľíme aj skončiť: „Neprišiel som sem robiť kázeň o tolerancii. Neobmedzená sloboda viery a presvedčenia je v mojich očiach také sväté prirodzené právo, že už samo slovo tolerancia pociťujem do istej miery ako výraz pozostatkov despotie. Lebo ak tolerancia pochádza z vôle nejakej autority, ktorá má právo ju udeľovať, odporuje to ideii slobody už jednoducho tým, že nejaká autorita toleranciu udeľuje, ale mohla by ju aj neudelit.“ Tragické pokračovanie revolúcie mu dá paradoxne za pravdu. Nie je tolerantný ten, kto chce, avšak nebude ním ani ten, kto nechce.

LITERATÚRA

- [1] JANKÉLÉVITCH, V.: *Traité des vertus*. Paris: Bordas 1949, 807 p.
- [2] JANKÉLÉVITCH, V.: *Traité des vertus I*. Paris: Flammarion 1986.
- [3] SIVÁK, J. : VLADIMIR JANKÉLÉVITCH, angažovaný moralista. In: *Literárny týždenník*, 1989, č. 50, s. 8 – 9. (Orig: *Le pur et l'impur*. Paris: Flammarion 1960, s.166 – 182).
- [4] SIVÁK, J.: Nepochopený Vladimír Jankélévitch. In: *Fragment K*, 1990, č. 3, s. 156 – 161.
- [5] JANKÉLÉVITCH, V.: *Ravel*. Bratislava: Opus 1990 (prel. Z. Kráková).
- [6] JANKÉLÉVITCH, V.: *Philosophie première. Introduction à une philosophie du « presque »*. Paris: PUF 1954.
- [7] SMREKOVÁ, D.: Dobro a cnosť v morálnej filozofii V. Jankélévitcha. In: *Filozofia*, 57, 2002, č.1, s. 1 – 14.
- [8] SMREKOVÁ, D. – PALOVIČOVÁ, Z.: *Dobro a cnosť. Etická tradícia a súčasnosť*. Bratislava: Iris 2003.
- [9] SMREKOVÁ, D. – PALOVIČOVÁ, Z.: *Dvojznačnosť etických pojmov*. Bratislava: FÚ SAV 2009.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/6149/27.

Mgr. Jozef Sivák, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: filosiva@savba.sk